

مدیریت بحران و پدافند غیرعامل

فرهاد احمدی^۱، شکوفه دارابی^۲

چکیده

پدافند غیرعامل با مفهوم کلی دفاع در برابر تهاجم، بدون استفاده از سلاح و درگیر شدن مستقیم، سابقه‌ای طولانی در تاریخ بشری دارد. انجام اقدامات دفاع غیرعامل در ابعاد گوناگون، در زمان کنونی برای مقابله با تهاجمات دشمن، بلاهای طبیعی و غیرطبیعی و تقلیل خسارات ناشی از حملات نظامی دشمن، موضوعی بنیادی است که وسعت و گستره آن، تمامی زیر ساخت‌های کلیدی، مراکز حیاتی، حساس و مهم نظامی و غیرنظامی کشور را در بر می‌گیرد. تجارب حاصله از جنگ‌های گذشته مویید این نظر است که کشور مهاجم جهت شکستن اراده ملت و توان سیاسی، اقتصادی، نظامی و مدیریتی کشور مورد تهاجم، با اتخاذ راهبرد انهدام مرکز ثقل، توجه خود را صرف بمباران و انهدام مراکز حیاتی، حساس و مهم می‌نماید. امروزه کشورهایی که طعم خرابی و خسارات ناشی از جنگ و بلاهای طبیعی را چشیده‌اند، جهت حفظ سرمایه‌های ملی و منابع حیاتی خود، توجه خاص و ویژه‌ای به دفاع غیرعامل نموده و در راهبرد دفاع خود جایگاه والایی برای آن قایل هستند. در این جستار سعی بر آن است که راهکارهای مناسب برای به حداقل رسانیدن تأثیر بحران‌ها و تهدیدات دشمن بر زیر ساخت‌های حیاتی، حساس و مهم ارائه شود. کلیدواژه‌ها: پدافند غیرعامل، مدیریت بحران، امنیت، کاهش آسیب‌پذیری

^۱. دانشجوی کارشناسی ارشد آموزش زبان انگلیسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات آذربایجان شرقی.

^۲. دانش‌آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز / darabi_sh@yahoo.com

۱- مقدمه

«از نظر واژه‌شناسی، واژه‌ی پدافند از دو جزء «پد» و «آفند» تشکیل شده است. «پد» پیشوندی است که به معنای «ضد، متضاد، پی و دنبال» است و هرگاه پیش از واژه‌ای قرار گیرد، معنای آن واژه را معکوس می‌نماید. واژه‌ی «آفند» نیز به مفهوم «جنگ، جدال، پیکار و دشمنی» است. پدافند در معنای لغوی مترادف دفاع است. دفاع نیز بر دو قسم است: دفاع عامل و دفاع غیرعامل. دفاع عامل مبتنی بر فعالیت نیروهای مسلح و متکی بر تسلیحات و تجهیزات نظامی است؛ هرچند در صورتی که کشور در معرض تجاوزی قرار گیرد، مردم نیز در قالب نیروهای بسیج می‌توانند به کمک نظامیان بیایند. در کنار پدافند عامل، نوع دیگری از دفاع وجود دارد که به آن پدافند غیرعامل می‌گویند و به دفاعی گفته می‌شود که متکی به تجهیزات و تسلیحات نظامی نیست» (برنافر، ۱۳۸۸: ۵۰-۴۲)

پدافند غیرعامل از مهمترین رویکردهای مطرح شده در حوزه‌ی مدیریت بحران شهری در جهت تأمین امنیت شهرها و رویارویی با بحران‌های انسانی محتمل و مدیریت آنها است. «در بیشتر منابع علمی و نظامی دنیا، اصول و یا موضوعات پدافند غیرعامل شامل اقدامات استتار، اختفا، پوشش، فریب، تفرقه و پراکندگی، مقاومت‌سازی و استحکامات و اعلام خبر است که در طراحی و برنامه‌ریزی‌ها و اقدامات اجرایی باید مورد توجه خاص قرار گیرد. در کنار موارد ذکر شده به عنوان اصول پدافند غیرعامل، موارد دیگری نیز به عنوان اقدامات اساسی در دفاع غیرعامل ذکر شده است که از آن جمله می‌توان به مکان‌یابی، تحرک، پناهگاه، جان‌پناه، انضباط استتار، حفاظت، مقاومت‌سازی تأسیسات و ایجاد سازه‌های امن اشاره کرد» (اسماعیلی شاهرخت، ۱۳۹۰: ۱۱۰-۹۲).

پدافند غیرعامل در واقع کاهش خسارت‌های مالی و صدمه‌های جانی وارد شده بر افراد غیرنظامی در جنگ، یا در اثر حوادث طبیعی از قبیل سیل، زلزله، طوفان، آتش‌سوزی و خشکسالی است. اگرچه برخی از صاحب‌نظران، این‌گونه فعالیت‌ها را دفاع غیرنظامی تعریف کرده‌اند و پدافند غیرعامل را تنها به آسیب‌های ناشی از جنگ محدود دانسته‌اند؛ اما در واقع پدافند غیرعامل مجموعه‌ای از چاره‌جویی‌ها و تصمیماتی است که در مقابله با بحران انجام می‌گیرد و هدف آن کاهش روند بحران و کنترل بحران است.

پدافند غیرعامل شامل اصول و ملاحظات است که به کارگیری آنها در امور دفاعی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و می‌تواند مکمل دفاع عامل باشد. امروزه پدافند غیرعامل جزء اصول جدایی‌ناپذیر جنگ‌ها محسوب شده، به طوری که در جهان امروز، بسیاری از کشورها که در عرصه‌ی فناوری نظامی صاحب نام هستند، به موازات پیشبرد تحقیقات و تولیدات سامانه‌های هوشمند و پیشرفته‌ی نظامی، توجه کاملاً ویژه‌ای به اقدامات دفاع غیرعامل داشته و همه ساله بودجه‌ی خاصی برای این منظور اختصاص می‌دهند.

سابقه‌ی پدافند غیرعامل به زمان پیدایش انسان برمی‌گردد. پناه بردن انسان‌های اولیه به غارها و بلندی‌ها،

ساخت سپرهای دفاعی در هنگام خطر از جمله‌ی اولین اقداماتی است که از آغاز پیدایش حیات به منظور حفظ و ادامه‌ی بقا مورد استفاده قرار گرفته است.

در تمام مکاتب الهی و حتی در مکاتب فلسفی، رعایت اصول پیشگیری از جمله دفاع غیرعامل، بر درمان مقدم می‌باشد. در اجرای عملیات ضد تروریسمی نیز این اصل نمود بیشتری دارد؛ زیرا در صورت به کارگیری این اصول، اثرات مثبتی نظیر منصرف نمودن دشمن از اجرایی نمودن تفکرات خود به دلیل نفوذ ناپذیر بودن هدف، تقلیل خسارات و تلفات و کمک به اقدامات عامل مدافع به دلیل محصور نمودن دشمن، مشهود خواهد بود.

«در تاریخ نمونه‌های بسیاری از اقداماتی که ما آن را پدافند غیرعامل می‌نامیم، در جنگ‌ها به ثبت رسیده است. این عوامل در اکثر موارد باعث فتوحات عظیمی شده است. نبرد تروا، جنگ سالامیس (بین ایران و یونان)، ساخت دیوار چین، برافروختن آتش بسیار در شب‌ها (با هدف بزرگ‌نمایی تعداد سپاهیان)، احداث تأسیسات و سازه‌های امن دو منظوره در عمق زمین؛ مثل مترو کشور کره شمالی که در زمان صلح به عنوان مترو و در زمان جنگ به عنوان پناهگاه استفاده می‌شود و گنجایش یک میلیون نفر برای اسکان دارد» (میرسمیعی، ۱۳۹۰: ۵).

در کشور ما به دلیل موقعیت خاص جغرافیایی و دارا بودن ثروت‌های عظیم نفت و گاز و تهدیدات استکبار جهانی، موضوع پدافند غیرعامل در سال‌های بعد از انقلاب به میزان کافی مورد توجه قرار گرفت و حتی در سال‌های دفاع مقدس نیز پدافند غیرعامل، نقش قابل قبولی را در کاهش آسیب‌پذیری‌ها ایفا نمود. «پایدار سازی توسعه کشور در تمامی زمینه‌ها، با برقراری امنیت مردم، مراکز و تأسیسات حیاتی، حساس و مهم در مقابل تهدیدات داخلی و تهاجمات خارجی میسر می‌گردد. بنابراین نیروهای مسلح باید از کلیه‌ی تأسیسات و مرکز اقتصادی، سیاسی و مناطق استراتژیکی در مقابل تهدیدات داخلی و خارجی حفاظت به عمل آورند. استقرار نیروها بر اساس موقعیت جغرافیایی، تأسیسات زیر بنایی و مناطق شهری با توجه چالش‌ها و تهدیدات داخلی و خارجی شکل می‌گیرد تا امکان حفاظت و امنیت را در شرایط بحرانی و در مقابل حملات هوایی و موشکی برای کلیه شهروندان و تأسیسات زیر بنایی و نهادهای دولتی فراهم نماید» (سهامی، ۱۳۸۶: ۱۳۵).

در جمهوری اسلامی ایران سازمان مدیریت بحران در وزارت کشور مسئول اداره‌ی بحران در حوادث طبیعی و سازمان پدافند غیرعامل کشور در ستاد کل نیروهای مسلح مسئول اداره‌ی بحران کشور در شرایط جنگ است. در واقع هدف اصلی دفاع غیرعامل، مقاوم نمودن تجهیزات و تأسیسات در برابر انواع آفت‌های عمدی و غیر عمدی، کاهش آسیب‌پذیری و افزایش احتمال بازپروری و بازسازی به منظور بالا رفتن قابلیت اعتماد سیستم در شرایط عملیاتی و کاهش حفره‌های ایمنی عملیات است.

«تهدیدات و چالش‌های محیطی از تنوع زیادی برخوردارند. بنابراین استقرار واحدهای نظامی بر اساس نیاز مناطق با توجه به ظرفیت‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و حساسیت‌های مناطق و با در نظر گرفتن منافع و مصالح ملی سازماندهی می‌گردد تا امکان توسعه‌ی پایدار و امنیت فراهم گردد. روشن است که در این میان باید بین چینش امکانات دفاعی و محل استقرار و فعالیت و انباشت منابع غیر دفاعی و ساختار محیطی، تعادل برقرار باشد. به علاوه باید در آمایش امکانات دفاعی، تعادل ساختاری بین آنها نیز برقرار گردد. تعادل محیطی و درونی روی هم رفته امکان عدالت در امایش را فراهم می‌کنند» (سهامی، ۱۳۸۶: ۱۳۷).

۲- قابلیت‌های دفاع غیرعامل

دفاع غیرعامل به سبب افزایش توان بازدارندگی، نقش ممتازی در کاهش احتمال آغاز درگیری‌های نظامی داشته و در صورت پیاده سازی صحیح، خواهد توانست آثار مخرب جنگ‌های پیش رو را تقلیل دهد. «از اهم قابلیت‌های دفاع غیرعامل این که:

۱. بستر مناسب توسعه پایدار کشور می‌باشد.
۲. هم‌راستا با سیاست‌های تنش‌زدایی کشور می‌باشد.
۳. پایدارترین و ارزان‌ترین روش دفاع می‌باشد.
۴. مناسب‌ترین راهکار افزایش آستانه‌ی مقاومت ملی است.
۵. پشتوانه‌ی اقتدار ملی است.
۶. یکی از مهم‌ترین ابزارهای بازدارندگی است.
۷. صلح‌آمیزترین روش دفاع است.
۸. فطری‌ترین عنصر دفاعی بشر در برابر حوادث است» (میرسمیعی، ۱۳۹۰: ۱۲).

۳- بحران چیست ؟

رویدادهای مهم دهه‌های اخیر جهان از نظر سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، جغرافیایی و انسانی نشان می‌دهد که جوامع بشری پیوسته دستخوش حوادث طبیعی یا تمایلات مخرب انسان‌ها که باعث بروز بحران‌های گوناگون می‌شود، بوده است.

«بحران رویدادی است که به طور طبیعی یا به وسیله‌ی بشر، به طور ناگهانی یا به صورت فزاینده به وجود آید و سختی و مشقتی را به جامعه انسانی تحمیل کند که برای برطرف کردن آن نیاز به اقدامات اضطراری، اساسی و فوق‌العاده باشد» (اسکندری، ۱۳۸۹: ۱۵۵).

بحران در حقیقت یک فشار روانی _ اجتماعی بزرگ و ویژه است که باعث در هم شکسته شدن انگاره‌های متعارف زندگی و واکنش‌های اجتماعی می‌شود. به عبارت دیگر، حادثه‌ای که به طور طبیعی و یا

توسط بشر به طور ناگهانی و یا به صورت فزاینده به وجود می‌آید و سختی و مشقتی را به جامعه‌ی انسانی به گونه‌ای تحمیل نماید که جهت بر طرف کردن آن نیاز به اقدامات اساسی و فوق‌العاده باشد.

بحران‌ها نفساً تعیین کننده میزان خسارت نیستند؛ بلکه پاسخ مسئولان به بحران است که میزان خسارت-های وارده را تعیین می‌کند. شاید به نظر غیرعادی برسد، اما واقعیت این است که برنامه‌ریزی و مدیریت ناصحیح بحران، مرتباً دامنه خسارات را گسترده و میزان خسارت را افزایش می‌دهد.

بلایای مختلفی که در جهان بحران‌ساز هستند، عبارتند از:

الف- بلایای طبیعی (مانند طوفان، زلزله و سیل)

ب- بلایای ساخت انسان (مانند جنگ، تصادفات، انفجارهای هسته‌ای و بحران غذا).

پ- بیماری‌های همه گیر (مانند طاعون و وبا).

۴- ویژگی های بحران

۱- بحران عموماً غیر قابل پیش بینی است.

۲- بحران‌ها آثار مخربی دارند و مردمی که تا قبل از بحران نیازمند کمک نبودند به محض وقوع بحران نیازمند کمک می شوند .

۳- ماهیت و آثاری طولانی و استهلاکی دارند .

۴- در وضعیت بحرانی معمولاً تصمیم‌گیری تحت شرایط وخیم و در زمان محدود و اطلاعات مورد نیاز تصمیم گیرندگان ناقص است .

۵- زمان موجود برای پاسخ دهی پیش از انتقال تصمیم را محدود کرده و اعضای واحد تصمیم‌گیری را به تعجب و حیرت وا می‌دارد .

۶- محدودیت و فشردگی زمان، غافلگیری، استرس و مخدوش شدن اطلاعات .

۵- مدیریت بحران

«مدیریت بحران علمی است کاربردی که به وسیله‌ی مشاهده سیستماتیک بحران‌های پیشین و تجزیه و تحلیل آنها در جستجوی یافتن ابزاری است که به وسیله‌ی آنها از یک سو بتوان از وقوع فجایع پیشگیری نمود و یا برای مقابله با آنها آماده شد و از سوی دیگر در صورت وقوع آنها نسبت به امدادسانی و بهبود اوضاع اقدام نمود» (اسکندری، ۱۳۸۹: ۱۵۸).

مدیریت بحران کلیه اقدامات مربوط به پیشگیری و مدیریت ریسک، سازماندهی و مدیریت منابع مورد نیاز در پاسخ به بحران می‌باشد و شامل برنامه‌ها، ایجاد ساختارها و تدوین مقرراتی است که منجر به کمک و یاری‌رسانی به دولت و سازمان‌های غیردولتی در برخورد با حوادث می‌شود. مدیریت بحران به عنوان یک حوزه‌ی مطالعه و تحقیق در عرصه‌ی مدیریت و کنترل راهبردی، سرشار از نظریه‌ها، الگوها، ساز و کارها و

روش‌هایی است که به مدیران بحران می‌آموزد، چگونه بحران‌ها را پیش‌بینی کنند، از آن پیشگیری به عمل آورند؛ یا برای مقابله با آن آمادگی به وجود آورند و در صورت وقوع، به گونه‌ای مؤثر با آن مقابله کنند. نوع اقدامات و الگوهای اتخاذ شده از سوی مدیران بحران به منظور مقابله با وضعیت بحرانی به نوع نگرش آنان به بحران برمی‌گردد، زیرا بر اساس نوع نگرش است که رویکرد مدیریت بحران فرق خواهد کرد.

«سازمان فدرال مدیریت بحران آمریکا مدیریت بحران را وارد شدن و سنجیدن موقعیت به منظور مرتفع نمودن وضعیت خصمانه، تحقیق و کسب اطلاعات اولیه و شناسایی مورد خطا برای تحت پیگرد قانونی قرار گرفتن، در نظر می‌گیرد» (علمداری، ۱۳۸۹: ۱۲۸).

به عبارت دیگر، مدیریت بحران شامل مجموعه فعالیت‌هایی است که قبل، بعد و هنگام وقوع بحران، جهت کاهش اثرات این حوادث انجام گیرد. این موضوع ارتباط خاصی با مباحث برنامه‌ریزی استراتژیک شهری، آینده‌پژوهی و مدیریت شهری دارد. بنابراین مدیریت بحران شهری ترکیبی از مسائل مدیریتی و برنامه‌ریزی شهری است که هدف آن ایجاد هماهنگی بین برنامه‌ریزی و کنترل طرح‌ها و برنامه‌های شهری است، به گونه‌ای که تدوین و اجرای این برنامه‌ها به شیوه‌ای مطلوب صورت گیرد.

۶- مدیر بحران کیست ؟

کسی که تهدید کننده‌ها را بشناسد و از فرصت‌ها خوب استفاده کند. مدیر بحران باید به دنبال راه کارهایی جهت کاستن ابعاد بحران باشد. به عبارت دیگر آثار هر عامل را با پارامترهای دیگر بسنجد و پس از تحلیل نسبت به رفع آن بکوشد. مدیر بحران باید تفکر استراتژیک را یاد بگیرد؛ یعنی بتواند به آشفستگی ذهنی خویش در کوتاهترین مدت نظم بخشد. این امر امکان ندارد مگر با حضور مداوم در بحران.

«مدیریت حادثه شامل اداره‌ی عملیات حادثه، دستیابی و هماهنگی و تحویل منابع به سایت‌های حادثه و انتشار اطلاعات حادثه به عموم مردم می‌باشد. اجزای فرماندهی و مدیریت از جنبه‌های آشکار در مدیریت بحران هستند» (علمداری، ۱۳۸۹: ۱۷۹).

امروزه عمده ترین نقاط ضعف مدیریت بحران عدم هماهنگی و همکاری سازمان‌ها، کمبود ضوابط و مقررات جامع و مانع و پراکندگی و ناکافی بودن قوانین و مقررات موجود، محدودیت منابع مالی است، اما خوشبختانه نقاط قوت بسیاری نیز وجود دارد که خود شامل تجارب مفید در مدیریت‌ها بحران و روحیه تعاون و نوع‌دوستی در جامعه و مشارکت خوب و ارزشمند مردم و سازمانهایی همچون جمعیت هلال احمر است که می‌توان با مرتفع نمودن نقاط ضعف و توجه بیشتر به نقاط قوت، راه را برای عملکرد هر چه بهتر و قویتر در امر مدیریت بحران هموار نمود. باید تهدیدها و فرصت‌ها را به خوبی شناخت و خود را برای مقابله با تهدیدها و استفاده از فرصت‌ها آماده ساخت.

۷- طرح‌های مدیریت بحران

۱- طرح پیشگیری: چنان تهیه می‌شود که امکان وقوع حادثه یا بحران به حداقل برسد. این طرح شامل سیاست‌ها و روش‌هایی است که با به کارگیری آنها می‌بایست تمام کارکنان تا قبل از وقوع حادثه یا بحران به اجرای آن متعهد باشند و به آن عمل کنند. این طرح مبتنی بر عناصری از جمله تجزیه و تحلیل خطر، برنامه‌های امنیتی و برنامه تأسیسات (مهندسی ساختمان) می‌باشد.

۲- طرح واکنش اضطراری: چنان تهیه می‌شود که در آن اطمینان لازمه به گونه‌ای ایجاد گردد که کارکنان بدانند چگونه در زمان اطلاع از وقوع بحران، عمل کنند و یا اینکه بدانند چه زمانی و چگونه در زمان ضرورت ساختمان را ترک کنند و اینکه چه کسانی و چگونه خسارت را ارزیابی کنند. این طرح مشتمل بر سیاست‌ها و روش‌هایی برای کارکنان می‌باشد تا در خلال حادثه یا بحران آنها را به کار گیرند. این طرح دربرگیرنده‌ی عناصری از جمله پاسخ به رخداد، ایمنی جانی و ارزیابی خسارت می‌باشد.

۳- طرح از سرگیری فعالیت کاری: به گونه‌ای تهیه می‌شود که ضربه‌های وارد بر سازمان را حداقل نماید. این کار از طریق حداقل کردن زمان وقفه در فعالیت کاری و تهیه رویه‌هایی برای بازیابی فعالیت کاری است. این طرح شامل سیاست‌ها و روش‌هایی است که در آن کارکنان درگیر تداوم بحران هستند. این طرح مشتمل بر اجزای طرح فن‌آوری اطلاعات، طرح‌های واحد شغلی و طرح مدیریت بحران می‌باشد (علمداری، ۱۳۸۹: ۱۰۰).

۸- سامانه‌ی مدیریت بحران دارای پنج جزء است

- ۱- آمادگی
- ۲- مدیریت ارتباطات و اطلاعات
- ۳- مدیریت منابع
- ۴- فرماندهی و مدیریت
- ۵- تداوم و حفظ مدیریت در شرایط حادثه (علمداری، ۱۳۸۹: ۱۳۴).

۹- وظایف و ویژگیهای مدیر بحران

- ۱- فهم کلی، داشتن تعهد و اخذ آموزش در مورد سامانه ملی مدیریت بحران و مشارکت در مانورها.
- ۲- رهبری و ترغیب فعالیت‌های آمادگی در جامعه، سازمان‌های یک حوزه، بخش خصوصی و سازمان‌های غیر دولتی.
- ۳- کمک به ایجاد ارتباط با حوزه‌های دیگر و در صورت نیاز با بخش خصوصی و سازمان‌های غیر دولتی.
- ۴- پشتیبانی و ترغیب مشارکت در فعالیت‌های پیشگیری با حوزه‌ها و در صورت نیاز با بخش خصوصی و

سازمان‌های غیردولتی.

- ۵- تدارک راهنما برای حوزه‌ها، بخش‌ها یا سازمان‌هایشان برای اجرای سامانه ملی مدیریت بحران.
- ۶- فهمیدن قوانین و دستورالعمل‌های مرتبط با مدیریت بحران و مقابله با حوادث در حوزه‌های مرتبط.
- ۷- حفظ آگاهی در مورد زیرساخت‌های حیاتی و منابع کلیدی و اولویت‌بندی آنها» (علمداری، ۱۳۸۹: ۱۴۱-۱۴۰).

کارکنان مدیریت بحران باید توانایی اداره‌ی موثر و کارآمد اطلاعات و ارتباطات حادثه را داشته باشند. بدون توجه به روش‌های ارتباطی مورد استفاده و اطلاعاتی که باید انتقال داده شوند، دستورالعمل‌ها و پروتکل‌ها باید دنبال شده و از آن‌ها تبعیت گردد. با تغییر در فناوری‌ها و اصلاح روش‌های تبادل اطلاعات، دستورالعمل‌های مدیریتی باید حفظ شوند.

۱۰- سازمان‌ها به هنگام وقوع بحران اقدامات زیادی می‌توانند انجام دهند که مهمترین آنها عبارتند از

- ۱- شناخت بحرانها و اولویت بندی‌ها براساس نیاز سازمان
- ۲- شناخت عوامل موثر در بروز بحرانهای اولویت بندی این عوامل
- ۳- فراهم کردن امکانات و زمینه‌های لازم برای حل یا کنترل یا کاهش بحران
- ۴- انتخاب راه حل‌های مناسب (بهترین راه حل)
- ۵- فراهم کردن زمینه مشارکت کارکنان جهت انتخاب راه حلها یا فراهم کردن زمینه ارائه پیشنهادات توسط آنان و توجیه کارکنان
- ۶- تشکیل ستاد بحران
- ۷- پیامدهای بحران بررسی شود
- ۸- بررسی اقدامات انجام شده از زمان وقوع بحران تا حل یا کنترل آن توسط اعضای ستاد
- ۹- گاهی مواقع حضور یک نفر مدد کار اجتماعی یا روانشناسی نیز می‌تواند موثر واقع شود.
- ۱۰- شناسایی مراکز، موسسات و... که می‌توانند در حل بحران به سازمان کمک کنند.

۱۱- لزوم برپایی همایش‌های مدیریت بحران

بررسی آمار نشان می‌دهد در سال‌های اخیر بحران‌هایی نظیر زلزله‌های مخرب و پر آسیب در نقاط مختلف کشور رخ داده است و در هر حال حاضر ایران در صدر کشورهای است که وقوع زلزله در آن با تلفات جانی بالا همراه است. در کنار تحولات چشمگیری که در ارتقاء دانش فنی مهندسان و پژوهشگران کشور و نیز نظام ساخت و ساز کشور صورت گرفت، کمبودهای شدید و نگران کننده وسیعی که حاصل قرن‌ها غفلت در تاریخ ایران بوده است، دیده می‌شود که در حال حاضر موقعیت بسیار نامطلوبی را ایجاد کرده

است. به طوری که شهرها و روستاهای کشور ما با ساختمان‌های نامقاوم، پرهزینه، کم دوام شکل گرفته است. بروز چنین بحرانهایی، دولت و مردم را بطور جدی و مستقیم با خسارات و مشکلات گسترده روبرو می‌سازد. اکثر جوامع و سازمان‌ها هر روز و هر لحظه احتمال دارد تحت تاثیر بحران‌های مختلف واقع شود. بنابراین مدیران سازمان‌ها باید پیوسته آماده‌ی رویارویی با این بحران‌ها باشند و تا آنجا که امکان دارد واحدهای تحت نظر سازمان خود را در مقابل آنها آماده سازند و همواره باید بیندیشند که چگونه می‌توان خود و سازمان مربوطه را از گرداب بحران‌های مختلف آنگونه نجات دهند که کمترین آسیب متوجه آنها و سازمانشان گردد.

در هیچ جا به اندازه کشورهای درحال توسعه نمی‌توان به اهمیت مدیریت بحران پی برد. بررسی کارشناسان توسعه اقتصادی نشان داده است که با فراهم آوردن پول، توسعه و رشد پدید نمی‌آید، چنانکه عامل بازدارنده در بسیاری از موارد دانش فنی بوده است، در حالی که بشر از پیشرفت‌های انقلابی در دانش‌های فیزیکی و زیستی برخوردار شده است، ولی دانش‌های فرهنگی و اجتماعی بسیار عقب مانده‌اند. اصولاً چرا بحران به وقوع می‌پیوندد و برای مدیریت بهتر آن، پیش از روی دادن یا حین روی دادن و پس از روی دادن بحران چه اقداماتی باید کرد، یکی از بهترین و کارآمدترین چارچوب‌ها برای بحران، برنامه‌ریزی و تدوین برنامه عملیات اضطراری است. با این همه، متأسفانه حتی بهترین چارچوب‌ها و بیشترین آمادگی‌ها هم، نمی‌تواند از بروز بحران پیشگیری کند. این موضوع حتی درمورد بحران‌هایی که از وقوع آنها اطمینان داریم نیز مصداق دارد. اما با درک اصول اساسی مدیریت بحران می‌توانیم از اثرات بد آن بکاهیم. می‌توان با به چالش کشاندن ابعاد مختلف بحران‌ها و جلب توجه پژوهشگران، مراکز تحقیقاتی و پژوهشی کشور و استفاده از تجربه مقامات اجرایی و تلفیق فعالیت‌ها و نتایج پژوهش‌های صورت گرفته در راستای تحقق اهداف چهارگانه مدیریت بحران یعنی پیشگیری، آمادگی، مقابله و بازسازی و تبیین مفاهیم علمی و ارائه راهکارهای اجرایی به منظور کاهش عوارض نامطلوب این حوادث به طور جد تلاش نماییم و در تعیین اولویت‌های تحقیقاتی و طرح‌های مطالعاتی با هدف کاهش خطرات و خسارات ناشی از وقوع بحران‌ها ارائه دهنده اولویت‌ها و راه‌حل‌های مناسبی باشیم.

۱۲- نتیجه گیری

پدافند غیرعامل به عنوان یکی از موثرترین و پایدارترین روش‌های دفاع در مقابل تهدیدات، همواره مد نظر اکثر کشورها قرار داشته است. سامانه‌ی مدیریت بحران و چارچوب برنامه‌ی ملی مدیریت صحنه بحران، برای بالا بردن قابلیت‌ها و کارایی‌های مدیریت حوادث در سطح ملی طراحی شده‌اند. در حین حوادث، چارچوب برنامه ملی مدیریت بحران، رهنمودهایی را برای تلفیق قابلیت‌ها و منابع تأمین می‌کند. با توجه به اصول حاکم بر مدیریت بحران، پدافند غیرعامل مجموعه تمهیدات، اقدامات و طرح‌هایی است که با استفاده

از ابزار و شرایط، از یک سو توان دفاعی مجموعه را در زمان بحران افزایش داده و از سوی دیگر پیامدهای بحران را کاهش و امکان بازسازی مناطق آسیب دیده را با کمترین هزینه فراهم می‌سازد. در واقع هدف اصلی پدافند غیرعامل، جلوگیری از ایجاد بحران و دوری از شرایط بحران‌زا بوده و در صورت وقوع بحران، ایجاد شرایطی برای کنترل سریع اوضاع و بازگرداندن شرایط به حالت قبل از بحران می‌باشد. به این ترتیب مشخص می‌شود که با رعایت اصول دفاع غیرعامل میزان آسیب‌پذیری وقوع بحران‌ها به شدت کاهش خواهد یافت.

منابع و مأخذ

۱. اسکندری، حمید (۱۳۸۹). دانستنی‌های پدافند غیرعامل، تهران: بوستان حمید.
۲. اسماعیلی شاهرخت، مسلم؛ تقوایی، علی‌اکبر (۱۳۹۰). ارزیابی آسیب‌پذیری شهری با رویکرد پدافند غیرعامل با استفاده از روش دلفی؛ نمونه‌ی موردی: شهر بیرجند. مدیریت شهری، شماره ۲۸.
۳. برنافر، مهدی؛ عظیمی، نورالدین؛ احمدی، حسن (۱۳۸۸). برنامه ریزی پدافند غیرعامل؛ مطالعه‌ی موردی: شهر لنگرود ماهنامه‌ی بین‌المللی راه و ساختمان، شماره‌ی ۶۶.
۴. سهامی، حبیب‌اله (۱۳۸۶). آمایش و مکان‌یابی، تهران: انتشارات دانشگاه صنعتی مالک اشتر.
۵. علمداری، شهرام (۱۳۸۹). الگوها و دیدگاه‌ها در مدیریت بحران، تهران: بوستان حمید.
۶. میر سمیعی، سیدمحمد (۱۳۹۰). دانستنی‌های عمومی پدافند غیرعامل، تهران: چاپخانه‌ی نیروی هوایی ارتش جمهوری اسلامی ایران.